

Elazığ İlinde Yaşayan 0-2 Yaş Grubu Çocuğu Olan Kadınların Bebek Beslenmesi ve Anne Sütü Konusundaki Bilgi, Tutum ve Uygulamaları

THE KNOWLEDGE, ATTITUDES AND APPLICATIONS OF THE WOMEN ABOUT THE BREAST MILK AND THE NUTRITION WHO HAS CHILDREN AGED FROM 0 TO 24 MONTHS İN ELAZIĞ

Yasemin AÇIK*, Edibe DİNÇ**, Suna BENLİ***, Mehmet TOKDEMİR****

* Yrd.Doç.Dr.,Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD,

** Dr.,Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ELAZIĞ

*** Dr.Yenimahalle Eğitim ve Araştırma Sağlık Ocağı, ANKARA

**** Yrd.Doç.Dr.,Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp AD, ELAZIĞ

Özet

Elazığ il merkezinde yaşayan 0-24 aylık çocuğu olan kadınların bebek beslenmesi ve anne sütü konusundaki bilgi, tutum ve uygulamalarını saptamak amacıyla yapılan bu çalışmada; 896 kişi randam seçilmiş ve bunların 869'una (cevaplılık oranı %97) ulaşılmıştır. Kadınların büyük bir bölümü (%48.7) bebeklerini doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirmediklerini ve %7.8'i ise bebeklerine kolostrumu vermediklerini belirtmişlerdir. Kolostrum vermeme nedenleri arasında kolostrumun pis ve zararlı olduğunu düşünmek (%26.5), bebeğin emmek istememesi (%16.2), büyüklerin isteği (%13.2), camide ezan okunmasını beklemek (%13.2) gibi nedenler ilk sıralarda yer almaktadır. Kadınların %30.8'i doğumdan sonra bebek daha anne sütü almadan önce bebeğe başka besinler verdiklerini belirtmişlerdir. Bebek anne sütü almadan önce başka besinler verdiklerini belirtenlerin %25.4'ü şekerli su verdiğini ifade etmiştir. Kadınların % 56.4'ü çocuklarını halen emzirmeye devam ettiklerini belirtirken, %6'sı 1-3 aylık iken memeden kestiğini ifade etmiştir. Bebeklerin ortalama anne sütü alma süresi 10.4 aydır.

Sonuç olarak Elazığ'da anne sütü ile beslenme yeterli gibi gözükmeyle birlikte, başka hiçbir besin vermeksizin ilk 4-6 ay tek başına anne sütü ile besleme oranının düşüklüğü ve ek gıdalara erken başlanması sonucu emzirme süresinin kısa olması önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak toplumsal bazda işbirliği ile eğitim ve hizmet sunulmasına gereksinim vardır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, Tutum

TKlin Pediatri 1999, 8:53-62

Geliş Tarihi: 15.04.1998

Yazışma Adresi: Dr.Yasemin AÇIK
Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı AD, ELAZIĞ

TKlin JPediatr 1999, 8

Summary

In this research, which aims to determine the knowledge, attitudes and applications of the women who has children aged from 0 to 24 months in Elazığ, about the breast milk and the nutrition of their babies 896 participants are randomly selected and 869 of these participants (response rate is 97%) are reached. According to the findings gathered in the above mentioned research, a large group of these women (48.7%) indicated that they did not suckle their babies within the first hour after the birth, and also 7.8% said that they didn't give the colostrum to their babies. Among the reasons of not giving colostrum, the reason such as considering colostrum as filthy and harmful to the baby (26.5%), the refusal of the baby to suckle the colostrum (16.2%), the will of the head of the family (13.2%), to wait for call to prayer from the mosque (13.2%) occupy the first ranks. 30.8% of the women indicated that the baby was feeded with some other nutrients before it is allowed to suckle breast milk after the birth, 25.4% stated that they gave water sweetened with sugar. 56.4% of the women stated that they are still continuing to suckle their babies, and 6% stated that they stopped to suckle their babies when they were one to three months age. The medium time for to be nourished with breast milk is 10.4 months.

As the conclusion, although the nourishing with breast milk seems to be enough in Elazığ province, the low rate of nourishing with breast milk and without any other nutrient in the first 4-6 months, and the shortening of the suckling period as a cause of the early start of nourishing with additional nutrient are significant problems. We need to supply services and training to people with cooperation of the society directed to the solution of these problems.

Key Words: Breast milk, Attitude

TKlin JPediatr 1999, 8:53-62

Epidemiyolojik çalışmalar anne sütünün bebeğin genel sağlığını koruyucu, büyüme ve gelişmesini sağlayıcı, birçok akut ve kronik hastalığın gelişmesini önleyici etkisinin olduğunu

göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada ve diğer ülkelerde yapılan toplum çalışmaları anne sütünün ishal (1-5), solunum sistemi hastalıkları (6-9), otitis media (3,10,11), bakteriemi (12,13), bakteriel menenjit (12,14), üriner sistem enfeksiyonu (15) gibi bir çok hastalığın insidansını düşürdüğünü göstermektedir. Dünya Çocuklarının durum analizi raporunda, "1990 yılında ölen 1 milyon bebek doğumdan sonraki ilk 4-6 ay içinde yalnızca anne sütü ile beslenmiş olsalar idi, bugün hayatta olabileceklerdi" denmektedir (16). Brezilya'da yapılan bir çalışmada yapay olarak beslenen bebeklerde sadece anne sütü ile beslenen çocuklara göre, ishalden ölme relatif riskinin 14.2, zatürreden ölme relatif riskinin 3.6 kez yüksek olduğu bulunmuştur (17). Doğumu izleyen ilk 4-6 ay içinde bebeğe sadece anne sütü verilmesi bundan sonra ise en azından çocuk bir yaşma gelinceye kadar uygun ek besinlerle birlikte anne sütüne devam edilmesi durumunda, Çocukluk Dönemi Yetersizliklerini Önleme Merkezi'ne göre yılda 13 milyon bebek ölümü önlenilecektir (18). İlk 72 saat içindeki ölüm olguları emzirmeyi özendirilen politikanın kurumsallaşmasından sonra %22 oranında azalmıştır (19).

Anne sütü doğumdan hemen sonra genellikle ilk bir saat içinde bebeğe verilmelidir (20,21). Doğumdan sonraki ilk 6 ay boyunca tek başına anne sütü bebek için en ideal besindir ve bebeğin büyüme ve gelişmesini sağlar (22). İlk 6 ay tek başına anne sütü alan çocuğa su ve diğer besinlerin verilmesi gereksizdir (23,24). Anne sütü gelene kadar olan dönemde başka bir gıda verilmesi durumunda bebek kolostrum içinde konsantre bir şekilde bulunan enfeksiyonlardan koruyucu faktörleri alamayacağından enfeksiyonlar görülebilir (25). Anne sütü en azından 12 ay ya da daha uzun süre bebeğe sürekli olarak verilmelidir (26). Çocuk yaşatma alanında özel işbirliği grubunun 1990 yılı Mart ayında yayınladığı "Bankok'un Teyidi" adlı belgede, WHO ile UNICEF'in ortak hedef olarak benimsedikleri kadınlarla çocukların 2000 yılına kadar sağlık gelişimleri konusundaki bir mesajında; bütün kadınların doğumu izleyen ilk 4-6 ay içerisinde bebeklerini yalnızca anne sütüyle besleyebilecekleri ve anne sütü verilmesinin diğer ek gıdalar ile birlikte ikinci yılda da sürdürülmesini sağlayabilecek olanaklara kavuşturulmasının

hem arzu edilir hem de gerçekleştirilebilir bir hedef olarak gerek ülke yönetimleri, gerekse uluslararası topluluklarda ısrarla savunulmasını öngörmektedir (27).

Anne sütü çocuklar için en iyi besin olduğundan, emzirme bir insan hakkı olarak kabul görmüştür. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1989 yılı Kasım ayında kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme toplumun bütün kesimlerinin emzirme konusunda bilgilendirilmesinin, desteklenmesinin ve bu alandaki eğitim olanaklarına kavuşturulmasının sağlanmasını amaçlanmaktadır (28).

Elazığ ilinde anne sütü konusunda il genelinde yapılmış bir araştırmaya rastlanmaması ve konunun çocuklardaki önemi, araştırmacıları bu çalışmaya yönlendirmiştir. Çalışmanın amacı Elazığ ilinde yaşayan 0-24 aylık bebeği olan kadınların bebek beslenmesi ve anne sütü konusundaki bilgi, tutum ve uygulamalarını saptamaktır.

Gereç ve Yöntem

Elazığ il merkezinde yaşayan 0-24 aylık çocuğu olan kadınların bebek beslenmesi ve anne sütü konusundaki bilgi, tutum ve uygulamalarını saptamak amacıyla yapılan bu çalışmada; il merkezinde bulunan 16 sağlık ocağının tümü araştırmanın kapsamına alınmıştır. Sağlık ocakları kapsamındaki her sağlık evinin büyüklüğü dikkate alınarak örnekleme alınacak kişi sayısı belirlenmiştir. Örnekleme alınacak kişilerin seçiminde her sağlık evinde bulunan 0-6 yaş çocuk fişlerinden yararlanılmıştır. Bu fişlerde bulunan 0-24 aylık çocukların her birine bir numara verilerek oluşturulan isim listesinden randomize sayılar cetvelinden yararlanılarak toplam 896 kişi seçilmiştir. Tekrarlanan ziyaretler ile toplam 869 kişiye ulaşılmıştır (Cevaplılık oranı %97). Daha önceden hazırlanmış anket formları her sağlık evi için o sağlık evinde çalışan ebe yardımı ile evde yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır.

Elde edilen veriler SPSS programına kaydedilmiş; hata kontrolleri, tablolar ve istatistiksel analizler aynı programda yapılmıştır.

Araştırmanın saha çalışması Eylül-Ekim 1997 tarihleri arasında yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmaya alınan kadınların %22.8'si okur-yazar değil/okur-yazar, %47.5'i ilkökul, %7.7'si ortaokul, %16.9'u lise ve %5.1'i üniversite mezunudur. Yaş gruplarına göre eğitim düzeylerine bakıldığında; <19 yaş grubundakilerin %33.3'ü, 20-24 yaş grubunda olanların %15.7'si okur-yazar değil/okur-yazar iken, 40-44 yaş grubundakilerin %44.8'i, 45-49 yaş grubundakilerin ise %60.0T okur-yazar değil/okur-yazardır (Tablo 1). Yaş arttıkça eğitim düzeyi düşmektedir (p=0.0001).

Çalışmaya alınan çocukların %51.9'u (451 çocuk) erkek, %48.1'i (418 çocuk) kızdır. Ortalama yaşları ise 11.8 (SD=7.19) aydır. Çocukların %2.3'ü<1 aylık, %11.5'i 1-3 aylık, %13.9'u 4-6 aylık, %13.6'sı 7-9 aylık, %19.8'i 10-12 aylık, %6.4'ü 13-15 aylık, %14.2'si 16-18 aylık, %3.8'i 19-21 aylık ve %14.5'i 22-24 aylıktır.

Kadınların %51.3'ü bebeklerini doğumdan hemen sonraki ilk 60 dakika içinde emzirdiklerini belirtirken, %18.4 u 1-2 saat içinde, %9.7'si 3-4 saat içinde, %19.7'si 5 saatten sonra emzirdiklerini; %0.9'u ise hiç emzirmediklerini belirtmiştir. Cinsiyete göre incelendiğinde erkek çocukların %49.7'sinin, kız çocukların %53.3'ünün ilk bir saat içinde emzirildiği saptanmıştır (p>0.05). Okur-yazar değil/okur-yazar olanların %41.4'ü, ilkökul mezunlarının %47.7'si, ortaokul mezunlarının

%56.7'si, lise mezunlarının %68.7'si ve üniversite mezunlarının %63.6'sı ilk 60 dakika içinde bebeklerini emzirdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 2) (p=0.0001).

Çalışmaya alınan kadınların %7.8'i bebeklerine kolostrumu vermediklerini belirtmişlerdir. Okur-yazar değil/okur-yazar olanların %12.1'i, ilkökul mezunlarının %9.0T, ortaokul mezunlarının %4.5'i, lise mezunlarının %2.0'i ve üniversite mezunlarının %2.3'ü bebeklerine kolostrum vermediklerini ifade etmişlerdir (Tablo 3). Kolostrumu vermeyenlerin %26.5'i (18 kişi) kolostrum pis ve zararlı olduğu için, %16.2'si (11 kişi) bebek emmek istemediği için, %13.2'si (9 kişi) büyüklerin isteği ile, %13.2'si (9 kişi) camide ezan okunmasını beklediği için, %11.8'i (8 kişi) kendisinin rahatsızlığı nedeniyle, %4.4'ü (3 kişi) şekerli su vermek için ve %2.9'u (2 kişi) ise nedeni olmaksızın bebeklerine kolostrum vermediklerini belirtmişlerdir.

Kadınların %30.8'i doğumdan hemen sonra bebek daha anne sütü almadan önce, herhangi bir besin verdiklerini belirtmişlerdir. Bebeğine anne sütü almadan önce herhangi bir şey verdiğini söyleyenlerin %25.4'ü ilk olarak şekerli su verdiklerini ifade etmişlerdir. Okur-yazar değil/okur-yazarların %35.9'u, ilkökul mezunlarının %33.4'ü, ortaokul mezunlarının %32.8'i, lise mezunlarının %17.7'si ve üniversite mezunlarının %25.0'i bebek

Tablo 1. Çalışmaya alınan kadınların eğitim düzeyi ve yaş gruplarına göre dağılımları

	OYD/OY n (%)	İlkokul n (%)	Ortaokul n (%)	Lise n (%)	Üniversite n (%)	Toplam n (%)
<=19 Yaş	3 (33.3)	5 (55.6)	1 (11.1)	0	0	9 (1.0)
20-24 Yaş	25 (15.7)	94 (59.1)	12 (7.5)	26 (16.4)	2 (1.3)	159 (18.3)
25-29 Yaş	55 (18.3)	143 (47.5)	30 (10.0)	52 (17.3)	21 (7.0)	301 (34.6)
30-34 Yaş	54 (23.6)	101 (44.1)	16 (7.0)	44 (19.2)	14 (6.1)	229 (26.4)
35-39 Yaş	45 (32.8)	56 (40.9)	7 (5.1)	25 (18.2)	4 (2.9)	137 (15.8)
40-44 Yaş	13 (44.8)	12 (41.4)	1 (3.4)	0	3 (10.3)	29 (3.3)
45-49 Yaş	3 (60.0)	2 (40.0)	0	0	0	5 (0.6)
Toplam	198 (22.8)	413 (47.5)	67 (7.7)	147 (16.9)	44 (5.1)	869 (100.0)

<-ig .. 20-24 yaş grubu birarada, 45+ yaş grubu bir arada ve lise + eğitim almış olanlar birarada değerlendirildiğinde;
X²=1H.217, sd=12, p=0.0001

Tablo 2. Çalışmaya alınan kadınların eğitim düzeyine ve bebeklerini ilk bir saat içinde emzirme durumlarına göre dağılımları

	OYD/OY n (%)	İlkokul n (%)	Ortaokul n (%)	Lise n (%)	Üniversite n (%)	Toplam n (%)
İlk 60 dakika içinde emziren	82 (41.4)	197 (47.7)	38 (56.7)	101 (68.7)	28 (63.6)	446 (51.3)
1-2 saat içinde emziren	33 (16.7)	83 (20.1)	16 (23.9)	19 (12.9)	9 (20.5)	160 (18.4)
3-4 saat içinde emziren	25 (12.6)	39 (9.4)	5 (7.5)	12 (8.2)	3 (6.8)	84 (9.7)
5 saatten sonra emziren	56 (28.3)	89 (21.5)	7 (10.4)	15 (10.2)	4 (9.1)	171 (19.7)
Hiç emzirmeyen	2 (1.0)	5 (1.2)	1 (1.5)	0	0	8 (0.9)
Toplam	198 (22.8)	413 (47.5)	67 (7.7)	147 (16.9)	44 (5.1)	869 (100.0)

Hiç emzirmeyenler dışlanıp lise + eğilim almış olanlar birleştirildiğinde; $X^2=41.432$, $sd=9$, $p<0.0001$

anne sütü almadan önce herhangi bir içecek verdiklerini belirtmişlerdir ($X^2=16.373$, $sd=4$, $p=0.0025$).

Çalışmaya alınan kadınların bebeklerini doğumdan sonraki ilk ay ne ile besledikleri sorulduğunda; %61.1'i tek başına anne sütü ile, %21.7'si anne sütü+su ile, %15.9'u anne sütü+ek gıda ile, %0.9'u tek başına mama ya da tek başına inek sütü ile beslediklerini belirtirken, %0.3'ü bu soruya yanıt vermemiştir. Çalışmaya alınan kadınların eğitim düzeylerine göre bebeklerine ilk ay verdikleri içeceklerin dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Çocukların %3.2'sine doğar doğmaz hemen ek gıdaya başlanmışken, %25.3'üne 1-3 aylık iken, %49.9'una 4-6 aylık iken, %7.1'ine 7-12 aylık iken, %0.5'ine 13+ aylık iken ek gıdaya başlanmıştır. Çocukların %11.7'sine ise henüz ek gıda başlanmamıştır. Ek gıda başlanmamış olanların yaş dağılımlarına bakıldığında; %16.0'ı <1 aylık, %56.9'u 1-3 aylık, %21.6'sı 4-6 aylık, ve %4.9'u 7-9 aylıktır. Bebek doğar doğmaz hemen ek gıdaya başlayan annelerin %21.4'ü okur-yazar değil/okur-yazar, %50.0'si ilkökul mezunu, %14.3'ü ortaokul mezunu, %10.7'si lise mezunu ve %3.6'sı üniversite mezunudur (Tablo 5). Ortalama ek gıdaya başlama zamanı 4.27 (SD=2.36) aydır.

Bebekleri 4 aylık olunca hangi ek gıdaları başladıkları sorulduğunda, %14.6'sı sadece süt ve süt ürünleri, %0.5'i et, yumurta ve kuru baklagiller, %1,3'ü sadece sebze ve meyve, %5.2'si sadece unlu ve nişastalı yiyecekler, %62.7'si ise tüm besin gruplarından verdiklerini belirtmişlerdir. Kadın-

Tablo 3. Çalışmaya alınan annelerin bebeklerine kolostrum verme durumlarına göre dağılımları

	Kolostrum Veren n (%)	Kolostrum Vermeyen n (%)	Toplam n (%)
OYD/OY	174 (87.9)	24 (12.1)	198 (22.8)
İlkokul	376 (91.0)	37 (9.0)	413 (47.5)
Ortaokul	64 (95.5)	3 (4.5)	67 (7.7)
Mezunu	144 (98.0)	3 (2.0)	147 (16.9)
Üniversite	43 (97.8)	1 (2.3)	44 (5.2)
Toplam	801 (92.2)	68 (7.8)	869 (100.0)

Lise ve üstü eğitim almış olanlar birlikte değerlendirildiğinde; $X^2=15.541$, $sd=3$, $p=0.001$

ların bebeklerine 4 aydan itibaren verdikleri yiyecekler ve eğitim düzeylerine göre dağılımları Tablo 6'da verilmiştir.

Çalışmaya alınan kadınların %56.4'ü çocuklarını halen emzirmektedir; %43.6'sı ise emzirmediklerini ifade etmiştir. Bebeğini emzirmeyen kadınların %6.0'sı 1-3 aylık, %9.6'sı 4-6 aylık, %5.3'ü 7-9 aylık, %9.1'i 10-12 aylık, %2.2'si 13-15 aylık, %6.7'si 16-18 aylık, %0.5'i 19-21 aylık, %3.0'ı 22-24 aylık iken çocuklarını memeden kestiklerini ifade etmişlerdir. Kadınların %09'u ise bebeklerini hiç emzirmediklerini ifade etmişlerdir. Bebekleri memeden kesme ortalama zamanı 10.4

Tablo 4. Çalışmaya alınan kadınların eğitim düzeyi ve bebeklerine ilk ay verdikleri gıdalara göre dağılımları

	OYD/OY n (%)	İlkokul n (%)	Ortaokul n (%)	Lise n (%)	Üniversite n (%)	Toplam n (%)
Tek başına anne sütü	113 (57.1)	255 (61.7)	37 (55.2)	95 (64.6)	31 (70.5)	531 (61.1)
Anne sütü+su	45 (22.7)	87 (21.1)	21 (31.3)	30 (20.4)	6 (13.6)	189 (21.7)
Anne sütü+ek gıda	37 (18.7)	66 (15.9)	8 (11.9)	20 (13.6)	7 (15.9)	138 (15.9)
Tek başına mama ya da inek sütü	3 (1.5)	3 (0.7)	1 (1.5)	1 (0.7)	0	8 (0.9)
Bilinmeyen	0	2 (0.4)	0	1 (0.7)	0	3 (0.3)
Toplam	198 (22.8)	413 (47.5)	67 (7.7)	147 (16.9)	44 (5.1)	869 (100.0)

Tek başına inek sütü ya da mama verenler ile anne sütü + ek gıda verenler birlikte, Lise ve üstü eğitim almış olanlar birlikte değerlendirildiğinde; $X^2 = 7.743$, $sd=6$, $p>0.05$

Tablo 5. Çalışmaya alınan kadınların eğitim düzeyi ve çocuklarına ek gıda başlama zamanlarına göre dağılımları

Ek gıdaya başlama zamanı	OYD/OY n (%)	İlkokul n (%)	Ortaokul n (%)	Lise n (%)	Üniversite n (%)	Toplam n (%)
Hemen	6 (21.4)	14 (50.0)	4 (14.3)	3 (10.7)	1 (3.6)	28 (3.2)
1-3 aylık iken	54 (24.5)	100 (45.5)	23 (10.5)	28 (12.7)	15 (6.8)	220 (25.3)
4-6 aylık iken	81 (18.7)	215 (49.5)	31 (7.1)	87 (20.0)	20 (4.6)	434 (49.9)
7-12 aylık	23 (37.1)	29 (46.8)	4 (6.5)	6 (9.7)	0	62 (7.1)
13+aylık	2 (50.0)	1 (25.0)	0	0	1 (25.0)	4 (0.5)
Ek gıdaya başlamamış	29 (27.4)	47 (44.3)	2 (1.9)	22 (20.8)	6 (5.7)	106 (12.2)
Bilinmeyen	3 (20.0)	7 (46.7)	3 (20.0)	1 (6.7)	1 (6.7)	15 (1.7)
Toplam	198 (22.8)	413 (47.5)	67 (7.7)	147 (16.9)	44 (5.1)	869 (100.0)

13 + aylıklar ile bilinmeyenler dışlanıp, ortaokul ve üstü eğitim almış olanlar birlikte değerlendirildiğinde; $X^2=19.264$, $sd=8$, $p=0.01$

(SD=6.43) aydır. Çalışmaya alınan kadınların eğitim düzeylerine göre bebeklerini memeden kesme zamanları Tablo 7'de verilmiştir.

Çocuklarını halen emziren kadınlara (490 kişi) çocuklarını ne zaman süttten kesmeyi düşündükleri sorulduğunda; %0.6'sı (3 kişi) çocuk 6 aylık olmadan önce, %0.8'i (4 kişi) 7-9 aylık olduğunda, %14.9'u (73 kişi) çocuk 10-12 aylık olunca, %18.9'u (93 kişi) çocuk 13-18 aylık olunca, %23.5'i (115 kişi) 19-24 aylık olunca, %3.1'i (15 kişi) çocuk 25+ aylık olunca memeden kesecekleri-

ni belirtirken, %38.2'si sütü olduğu sürece emzireceğini ifade etmiştir.

Tartışma

Çalışmaya alınan bebeklerin yarısı (%51.3) ilk bir saat içinde emzirilmiştir. Cinsiyete göre incelendiğinde erkek çocukların %47.9'u, kız çocukların ise %53.1'i ilk bir saat içinde emzirilmiştir. 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verilerine göre erkek çocukların %20.0'si, kız çocukların ise %19.8'i ilk bir saat içinde emziril-

Tablo 6. Annenin eğitim düzeyine göre bebeğe 4. aydan itibaren verilen ek gıdaların dağılımı

4. aydan itibaren verilen ek gıdalar	OYD/OY n (%)	İlkokul n (%)	Ortaokul n (%)	Lise n (%)	Üniversite n (%)	Toplam n (%)
Ek gıdaya başlamamış	27 (13.6)	46 (11.1)	2 (3.0)	21 (14.3)	6 (13.6)	102 (117)
Süt ve süt ürünleri	33 (16.7)	62 (15.0)	10 (14.9)	20 (13.6)	2 (4.5)	127 (14.6)
Et, yumurta, kurubaklagiller	2 (1.0)	1 (0.2)	1 (1.5)	0	0	4 (0.5)
Sebze ve meyve	3 (1.5)	5 (1.2)	1 (1.5)	1 (0.7)	1 (2.3)	11 (1.3)
Unlu nişastalı yiyecekler	21 (10.6)	19 (4.6)	3 (4.5)	2 (1.4)	0	45 (5.2)
Yukarıda sayılanların hepsi	99 (50.0)	266 (64.4)	48 (71.6)	99 (67.3)	33 (75.0)	545 (62.7)
Bilinmeyen	13 (6.6)	14 (3.4)	2 (3.0)	4 (2.7)	2 (4.5)	35 (4.0)
Toplam	198 (22.8)	413 (47.5)	67 (7.7)	147 (16.9)	44 (5.1)	869 (100.0)

Et, yumurta, kurubaklagiller grubu ile sebze ve meyveler grubu birlikte, ortaokul ve üstü eğitim almış olanlar birlikte değerlendirilip, bilinmeyenler dışlandığında; $X^2=27.561$, $sd=8$, $p<0.005$

Tablo 7. Annenin eğitim düzeyine ve bebeğini memeden kesme zamanlarına göre dağılımları

	OYD/OY n (%)	İlkokul n (%)	Ortaokul n (%)	Lise n (%)	Üniversite n (%)	Toplam n (%)
Halen emziriyor	116 (58.6)	241 (58.4)	38 (56.7)	73 (49.7)	22 (50.0)	490 (56.4)
1-3 aylıkken süttten kesen	15 (7.6)	24 (5.8)	6 (9.0)	5 (3.4)	5 (4.5)	52 (6.0)
4-6 aylıkken süttten kesen	13 (6.6)	39 (9.4)	3 (4.5)	19 (12.9)	9 (20.5)	83 (9.6)
7-9 aylıkken süttten kesen	5 (2.5)	23 (5.6)	3 (4.5)	11 (7.5)	4 (9.1)	46 (5.3)
10-12 aylıkken süttten kesen	14 (7.1)	35 (8.5)	8 (11.9)	18 (12.2)	4 (9.1)	79 (9.1)
13-15 aylıkken süttten kesen	3 (1.5)	9 (2.2)	1 (1.5)	6 (4.1)	0	19 (2.2)
16-18 aylıkken süttten kesen	17 (8.6)	26 (6.3)	6 (9.0)	7 (4.8)	2 (4.5)	58 (6.7)
19-21 aylıkken süttten kesen	0	2 (0.5)	0	2 (1.4)	0	4 (0.5)
22-24 aylıkken süttten kesen	12 (6.1)	7 (1.7)	1 (1.5)	5 (3.4)	1 (2.3)	26 (3.0)
Hiç emzirmemiş	3 (1.5)	4 (1.0)	1 (1.5)	0	0	8 (0.9)
Bilinmeyen	0	3 (0.7)	0	1 (0.7)	0	4 (0.5)
Toplam	198 (22.8)	413 (47.5)	67 (7.7)	147 (16.9)	44 (5.1)	869 (100.0)

Ortaokul ve üstü eğitim almış olanlar birlikte, 13+ ay grubu birlikte değerlendirilip, hiç emzirmeyenler ve bilinmeyenler dışlandığında; $X^2=16.744$, $sd=10$, $p>0.05$

mistir (29). Enerjin ve arkadaşlarının Atatürk Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi

Çocuk Polikliniğinde yapmış oldukları bir çalışmaya göre bebeklerin sadece %18.7'si doğumdan

sonraki ilk 2 saat içinde emzirilmişlerdir (30). Yücecan ve arkadaşları ise 6 ili kapsayan (Ankara, İstanbul, Muğla, Yozgat, Sivas ve Tokat illerinde) 0-24 aylık çocuklar üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada; kadınların %67.5'inin bebeklere doğumdan hemen sonra anne sütü, %28.4'ünün ise şekerli su verdiğini bulmuştur. (31). Elazığ'da yaşayan annelerin eğitim düzeyine göre ilk bir saat içinde emzirme oranları incelendiğinde; okur-yazar olmayan/ okur yazar kadınların %41.4'ü, ilkököl mezunlarının %47.7'si, ortaokul mezunlarının %56.7'si, lise mezunlarının %68.7'si ve üniversite mezunlarının %63.6'sı bebeklerini ilk bir saat içinde emzirdiklerini belirtmişlerdir. Eğitim düzeyi arttıkça ilk bir saat içinde emzirme oranı da artmaktadır (p=0.0001). 1993 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık araştırması verilerine göre okur yazar olmayan ya da okur yazar olup da herhangi bir okul bitirmemiş olan kadınların %19'u, ilkököl mezunlarının %20.1'i ve ortaokul ya da üstü okul mezunlarının %21.2'si bebeklerini ilk bir saat içinde emzirdiklerini belirtmişlerdir (29). Toksöz ve arkadaşlarının Diyarbakır'da yapmış oldukları bir çalışmaya göre annenin eğitim düzeyinin bebeğin ilk emzirme zamanını etkilediğini ve annelerin %41.4'ü bebeklerini doğar doğmaz emzirdiklerini saptamışlardır (32). Çalışmalarda elde edilen bulgulara göre annenin eğitim düzeyi arttıkça bebeklerini ilk bir saat içinde emzirme oranları da artmaktadır.

Elazığ il merkezinde yaşayan kadınların %0.9'u çocuklarını hiç emzirmediklerini belirtmişlerdir. Akgün ve arkadaşlarının Çubuk Eğitim ve Araştırma Sağlık Ocağı (EASO) bölgesinde yapmış oldukları bir çalışmaya göre 0-48 aylık çocukların %1.7'si hiç anne sütü almamıştır (33). Energin ve arkadaşlarının çalışmalarına göre de çocukların %3.4'ü hiç anne sütü almamıştır (30). Gülveren ve Hasköy'de yapılan bir çalışma da ise çocukların %2'sine hiç anne sütü verilmediği saptanmıştır (34). Türkiye Nüfus ve Sağlık araştırması verilerine göre ise 0-1 aylık çocukların %1.0'i hiç emzirilmemiştir (29). Elazığ il merkezinde yaşayan çocukların hiç emzirilmemiş olma oranları Türkiye Nüfus Sağlık araştırması bulgularına benzer, diğer illerde yapılan çalışmalardan ise daha az durumda görünmektedir.

Çalışmaya alınan kadınların önemli bir bölümü (%92.2) bebeklerine kolostrom verdikleri-

ni belirtmişlerdir. Annenin eğitim düzeyi arttıkça kolostrom verme oranları da artmaktadır (p=0.001). Energin ve arkadaşlarının çalışmasına göre çocukların %89'una kolostrom verilmiştir (30). Gürakan ve arkadaşları bebeklere kolostrom verme oranını %90.2 olarak bulmuştur (35). Tümerdem ve arkadaşlarının yapmış olduğu bir çalışmaya göre doğumdan sonra ilk olarak verilen besinin %70 oranında anne sütü olduğu saptanmıştır (36). Mısır'da Giza'nın kırsal alanlarında yapılan bir çalışmaya göre kadınların %68.8'i bebeklerine hemen kolostromu vermişlerdir. Eğitimsiz annelerin %61.4'ü, eğitilmiş annelerin (ilkokul ve üstü eğitim) %84.4'ü bebeklerine kolostrom vermişlerdir (37). Toksöz ve arkadaşlarının Diyarbakır çalışmasına göre anneler %41.4'ü bebeklerini doğar doğmaz emzirdiklerini belirtmişlerdir (32). Yücecan ve arkadaşlarının çalışmasında kadınların %67.5'inin bebeklere doğumdan hemen sonra anne sütü, %28.4'ünün ise şekerli su verdiğini bulmuştur (31). Kolostrom vermeyenlerin vermeme nedenleri arasında sırasıyla kolostromun pis ve zararlı olduğunun düşünülmesi (%26.5), bebeğin emmemesi (%16.2), büyüklerin isteği (%13.2) ve camide ezan okunmasını beklemek (%13.2) gibi nedenler yer almaktadır. Energin ve arkadaşlarının çalışmasına göre kolostrom vermemenin en sık nedenleri arasında (%47.4) gelenekler ve bebeğin emmemesi (%31.6) yer almaktadır (30). Mısır Giza'da yapılan çalışmada emzirmenin ertelenmesinin nedenleri arasında sütün yetersiz olması %34.7, dinsel nedenler %6.2, annenin yorgunluğu %4.1 gibi nedenler yer almaktadır (37).

Çalışmaya alınan çocukların %61.1'i yaşamının ilk ayında tek başına anne sütü alırken, %21.7'si anne sütü+ su, %15.9'u anne sütü+ek gıda ve %1.5'i tek başına mama ya da inek sütü almıştır. Kadınların eğitim düzeyine ile bebeğini ilk ay besleme şekli arasında anlamlı bir ilişki yoktur (p>0.05). Türkiye Nüfus ve Sağlık araştırması verilerine göre 0-1 aylık çocukların %18.9'u tek başına anne sütü, %27.5'i anne sütü+su, %19.7'si anne sütü + şekerli su, %32.9'u anne sütü + ek gıda almışlardır (29). Elazığ'da yaşayan çocukların yaşamlarının ilk ayında tek başına anne sütü alma oranları Türkiye geneline göre daha yüksektir. Bu da Elazığ'ın geleneksel yaşam tarzının etkin olduğu Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmasından kaynaklanıyor olabilir.

Elazığ'da yaşayan bebeklerin yarısına (%49.9) 4-6 aylık iken ek gıdaya başlamıştır. Bebeklerin önemli bir kısmına hemen (%3.2) ya da ilk 3 ay içerisinde (%25.3) ek gıda başlamıştır. Ortalama ek gıda başlama zamanı ise 4.27 (SD=2.36) aydır. Enerjin ve arkadaşlarının çalışmasına göre ortalama ek gıda başlama zamanı 4.18 ay olarak bulunmuştur (30). Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi Polikliniğinde yapılan bir çalışmaya göre bebeklerin %82'sine ilk 6 aydan başlayarak ek gıda verildiği saptanmıştır (38). Özalp ve arkadaşlarının yapmış oldukları bir çalışmaya göre çocukların yarısından fazlasına 4 aylık olmadan ek besinlere başladığı saptanmıştır (34). Tanzer ve Gümüser'in yapmış oldukları bir çalışmaya göre çalışmaya alınan 200 bebeğin %90'ı anne sütü almış; %46'sı (83 bebek) ilk 6 ay içinde karışık beslenmişlerdir. Erken karışık beslemeye başlamanın en önemli nedeni olarak anne sütünün yetersizliği (%63.9) belirtilmiştir (39).

Dört aydan itibaren ek gıda başlamamış bebekler (%11.7) önemli düzeydedir. Konu ile ilgili literatürde de belirtildiği gibi bebeklere doğumdan sonraki ilk 4-6 aylık dönemde tek başına anne sütü vermek kadar önemli olan bir diğer konu ise 4-6 aylık dönemde uygun ek gıdalara başlamaktır. Çocuklarda görülen malnütrisyonun en önemli nedenlerinden biri de uygun zamanda uygun ek gıdanın başlanmamasıdır (28). Verilen ek gıdaların dağılımına bakıldığında; çocukların büyük bir bölümünün (%62.7) tüm besin gruplarından aldığı, önemli bir kısmının (%14.6) sadece süt ve süt ürünleri, ya da sadece unlu nişastalı yiyecekler (%5.2) aldığı saptanmıştır.

Çalışmaya aldığımız çocukların yarısından fazlası (%56.4) araştırma yapıldığı dönemde halen anne sütü almaktaydı. Fakat %43.6'sı süttten kesilmişti. Bebeğini süttten kesenlerin %6.0'sı 1-3 aylık iken, %9.6'sı 4-6 aylık iken, %5.3'ü 7-9 aylık iken bebeğini süttten kestiğini ifade etmiştir. Tümerdem ve arkadaşlarının çalışmalarına göre çalışmaya alınan 0-3 aylık bebeklerin %91'i, 4-6 aylık bebeklerin %69'u, 7-12 aylık bebeklerin %52'si, 13-24 aylık bebeklerin %25'inin halen anne sütü ile beslendiklerini saptamışlardır (36). Sürücüoğlu ve arkadaşlarının Ankara ili Yenimahalle İlçesi Demetevler 1'nolu Ana-çocuk Sağlığı Merkezine başvuran 0-24 aylık çocuklar

üzerinde yapmış oldukları çalışmaya göre çocukların %70.6'sının halen anne sütü aldığını, çocukların %46.5'inin 1-3 ay, %30.2'sinin ise 4-6 ay arası anne sütü aldığını saptamışlardır (40). Yücecan ve arkadaşları çalışmalarında çocukların %64.1'inin anne sütü aldığını saptamıştır (31). Akgün ve arkadaşlarının çalışmalarına göre anne sütünden kesilme zamanı incelendiğinde; çocukların %14.7'si 1 ay ya da daha kısa süre, %47.0'si 2-4 ay, %22.3'ü 5-6 ay, %16'sı ise 6 ay ya da daha uzun süre anne sütü almışlardır (33). Elazığ'daki 0-24 aylık çocukları ortalama emzirilme süreleri 10.4 aydır. TNSA verilerine göre emzirilme ortalama süresi erkek çocuklar için 12.8, kız çocuklar için 11.5 aydır. Annenin eğitim düzeyine göre emzirilme süresi incelendiğinde; eğitimi olmayanlar için 15.6 ay, ilkökul mezunları için 10.3 ay, ortaokul ve üstü okul mezunları için 8.8 ay olarak bulunmuştur (29). ABD'de yapılan bir çalışmaya göre ortalama emzirme süresi 13 hafta olarak saptanmıştır (41). Ülkemizde ortalama emzirme süresi ABD'den daha iyi gibi görünmektedir.

Çocuklarını halen emziren kadınların büyük bir kısmı (%38.2) çocuklarını sütleri olduğu sürece emzireceklerini ifade etmişlerdir. Sürücüoğlu ve arkadaşlarının Ankara'da yapmış oldukları çalışmada; 0-24 aylık çocuğu olan annelerin %46.6'sı çocuk memeyi bırakmaya dek, %14.6'sı sütü kesilinceye dek emzireceklerini belirtmişlerdir (39). Toksöz ve arkadaşlarının çalışmasında annelerin %60.8'i bir engel olmadıkça çocuklarını 2 yaşma kadar emzirmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir (32).

Sonuç olarak Elazığ'da anne sütü ile beslenme yeterli gibi gözükmeyle birlikte; bebek doğar doğmaz ilk bir saat içinde emzirme ve başka hiçbir besin vermeksizin ilk 4-6 ay tek başına anne sütü ile besleme oranları düşüktür. Ek gıdalara erken başlanması sonucu emzirme süresinin kısılması da önemli bir sorundur. Tüm bu bilgiler ışığında emzirmenin etkin bir biçimde sürdürülmesinin özendirilmesi amacıyla; ulusal liderler, bilim adamları ve toplumsal liderlerin işbirliği ile kitle iletişim araçlarından ve toplumsal kampanyalardan yararlanılarak oluşturulacak eğitim ve hizmet uğraşlarına gereksinim olduğu açıktır.

KAYNAKLAR.

1. Dewey KG, Heinig MJ, Nommscn-Rivers LA. Differences in morbidity between breast-fed and formula-fed infants. *J Pediatr*, 1095: 126:696-702.
2. Howie PW, Forsyth JS, Ogston SA, Clark A, Florey CD, Protective effect of breast (ceding against infection. *Br Med J* 1990;300:11-6.
3. Kovar MG, Scrdula MK, Marks JS, Fraser DW. Review of the epidemiologic evidence for an association between infant and health. *Pediatrics*, i984:74:0 i 5-38.
4. Popkin BM, Adair L, Akin JS, Black R, Briscoe J, Flieger W, Breast-feeding and diarrheal morbidity. *Pediatrics* 1990;86:874-82.
5. Beaudry M, Dufour R, Macoux S. Relation between infant fcedmg and infection during the first six mounts of life. *J Pediatr*. 1995;126:191-7.
6. Frank A!, Taber LH, Gtezeti WP, Kasel GL, Weils CR, Parades A. Breast-feeding and respiratory virus infection. *Pediatric*;;. 19h'2;70:239-45.
- 17,Victoria CG, Smith PG, Vaughan JP, Nobre LC, Lombardi C, 'feixeira A M, Fuchs SC, Moreira LB, Gigante LP, Barros FC. Infant feedings and deaths due to diarrhoea: A case-control Study. *Am J Epidemiol* 1989; 129 (5).
- 1 S.I.evine RE, Huffman SE, Labbok M. Sheiton J. Breast feeding saves lives: An estimate of breast feeding-related infam survival. Center to Prevent Childhood Malnutrition. Bethesda, Maryland, ABD, Haziran 1990,
- 19.Daga SR. Daga AS. Impact of breast milk on the cost -effectiveness of the special care unit for the newborn, *J Trop Paediatr* 1985; 31:121-3,
20. Rigard L, Alade MO. Effect of delivery room routines on success of first breast-feed. *Lancet*, i990; 336:1)05-7.
21. Van Den Bosch CA, Bitlough CHW. Effect of early such-king on tema neonates' core body temperature. *Ann Trop Paediatr* 1990; 10:347-53.
22. Ahn CH, MacLean WC. Growth of the exclusively breasi-

recurrem otitis media. *Acta Peadiatr, Scand*. 1982;71:567-

1994;13:183-8.

ludurlus

i i, l, h

1 .

tırkr

30

Doktor 1996,4(2):72-5.

Pediatr L>89: 115:694-701.

14,Istre GR. Conner JS, Broome CV, Hightower A, Hopkins RS. Risk factors for primary invasive *Haemophilus influenzae* disease: increased risk from day care attendance and school-aged household members, *J Pediatr* 1985; 106:190-5,

1 5-Pisacane A, Graziano L, Mazzarella G, Scarpellino B, Zona G. Breast-feeding and urinary tract infection. *J Pediatr* 1992; 120:87-9.

1ö.Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Çocuklarının Durumu 1992. Ajans-Türk Matbaacılık AŞ Ankara, 1992: 5-21.

31.Yttcecan S, Pekcan G, Akal E, Eroğlu G, Açık S. Rakicioğlu N, et al. Ankara, İstanbul, Muğla, Yozgat, Sivas ve Tokat illerinde 0-2 yaş grubu çocuk sahibi annelerin beslenme bilgi düzeyi ve uygulamalarının saptanmasına yönelik bir araştırma. *Beslenme ve Divcet Dergisi* 1993; 22(1):27.

32. Toksöz P, Özkaynak V, Ertem M, İlcin V. Emzirme ile ilgili uygulamalarda annenin eğitim düzeyinin rolü. *Beslenme ve Diyet Dergisi* 1991; 20(2): 171.
33. Akgün B, Şensoy F, Egemen A, Boztok D. Çubuk bölgesinde 0-48 aylık çocuklarda anne sütü ile beslenme. II. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Özet Kitabı. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul, 1990: 5.
34. Özalp İ. Türkiye'de Anne Sütüyle Beslenme Durumu ve Sorunları. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 1991; 34:297-304.
35. Gürakan B, Özcebe H, Bertan M. Multipar annelerin anne sütü ile ilgili deneyimleri. *Çocuk Sağ ve Hast Derg* 1993; 36:1-10.
36. Tümerdem Y, Ayhan B, Almgeniş E, Saygılı H. Metropolitan bir kentte gecekondü bölgelerinde anne sütü beslenmesi (Epidemiyolojik bir çalışma). III. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Özet Kitabı. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara, 1992: 164.
37. Hakim IA, El-Ashmawy IA. Breast-feeding patterns in a rural village in Giza, Egypt. *Am J Public Health* 1992; 82(5):731-2.
38. Tunçbilek E, Üner S, Ulusoy M. Breast feeding in Turkey. *Türk JPediatr* 1983; 24:4.
39. Sürücüoğlu MS, Özçelik AÖ, Çakıroğlu FP. Beslenme şekilleri ve bazı antropometrik ölçümlere göre; 0-24 aylık çocuklarda bebek beslenme değerlendirmesi. *Sendrom* 1996: 76-9.
40. Tanzer F, Gümüşer C. A study of the growth of 200 newborn babies for a period of 6 months according to the type of nutrition. *Ann Trop Paediatr* 1989; 9(1):54-8.
41. Visness CM, Kennedy KI. Maternal employment and breast-feeding finding from the 1988 national Maternal and Infant health survey. *Am J Public Health* 1997; 87:945-50.